

מסורת הש"ס

(א) לעיל לה: (ב) מה: (ג) עירובין
(ד) א"ל לא היה רש"ל
(ה) ואכלו להם לנפולא דר"ל
(ו) רש"ל: (ז) א"ל ש"ק פי
שמי: (ח) מהלל שמיני
ערוך: (ט) ס"א ל"ג: (י) עירובין
ד: (יא) ו' חס"ל לעיל לה: ד"ה
בז"ל ומוס' לקמן מה: ד"ה
ר"ע: (יב) ושמעון בנבנאי פי
אמה ה' טוב וכו': (יג) שבת ט:
יומא כ"א: ב"ה ה' חמני ד:
קדושין כ"ט: כוסה מה: ונעיל
ה: ב"ה ד: כוסה לו: ב"ה קו:
ב"ב קמ"א: (יד) ע"פ כ"ה:

תורה אור השלם

1. ארץ חטה ושעורה וצפון
והאגדה ורמון ארץ דת שקן
דבש: ארץ אשר לא
במקנה תאכל בה לחם
לא תחסר כל בה ארץ
אשר אגביה ברך
והקריה תחבב נחשת:
דברים ח ח-ט
2. וקבלת ושבעת וברכת
את יי אלקיך על הארץ
השקבה אשר נתן לך:
דברים ח ח

הגהות הב"ח

(ה) בפשטא מלי בתחלה:

גליון הש"ס

גמ' למעוטי הכוסים את
החטה: פי' לעיל ל"ז ע"ה
מוס' ד"ה הכוס:

הגהות הגר"א

[א] מאי ניזי ברכה א' מעין
ג' ניזי א"ל חמשת מיני
על המטה ועל הכלכלה כו'
עד טוב ומטיב לכל וחותם דין
הארץ ועל המטה אפילו דין
על העץ ועל פרי העץ.
דמחלל על הגפן ועל פרי
הגפן: מחמת גמליא חס"ה בר
קס"ד אמר ר' ה' כ"ה ג'י
י"ף ור"ש ונ"י שנו י"ע
למה לא פשט מה' מיני:
[ב] שם (כי תאכל כד דמי
א"ר חס"ה גר"ה ברוך מקדש
ישראל ור"ה הכ"ה מלי)
חל"ה:

לעזי רש"י

טובניא: טונה. קוביא"ש
[קוביא"ש]. להקה.

מוסף רש"י

פירות גינות: ארץ ים כנרת
ופירותיהן מקובין (שד"ח:).
צנא: סל (חזקוני ח). דלא
טעים זיונא. לא אכלת
לבוש ועדיין א"ל רש"י (שם).
מדיירו: שערותיהם (מגילה
ח. ונח). ברכה אחת מעין
שלוש. גומה חתם ה'א
שה' דוגמא ודומה לשלם
ברכות דברכת המזון היא
לדוריתא דלאמרין (לקמן
מח): ואלתא ושבעת וברכת
ח"ה א"ל חס"ה: ברכת ה'א
דק"ל אכלת ושבעת דלעיל.
גומה אלאמלך ואשבעת
ברכה: על הארץ חס"ה
זו ברכת הארץ. אשר נתן
לך זו בונה ירושלים הטוב
והמטיב כינה חקיקה ואלתא
מן התנן: והי תתא אלמס
מכיר: דכתיב לעיל מינה
ארץ אשר לא במשכנתא תאכל
בה לחם. לכה מזכרין עליה
שלם ברכות שלמות, אכל
לחמי פירות דחמשי שבעה
ארץ ישראל לא ענין שלמות
אכל מעין שלם סגי להו
(סידור רש"י ס' קס. הפרדס
ע"י קטו. מחזור ויטרי ס' סס.
שוכב נהיה בדבריו. לפיכך
ולאחרי לא כלום
ד:). ר' טרפון אומר בורא
נפשות רבות. ברכה זו היא סודית אחר המקדש, דכתיב (דברים ח ג) לא על הארץ לבדו, וכמצינו על כל מנאף פי' ה' יהיה האדם (בב"ה) ואני שמעתי דר' טרפון על כל ברכה אחריו בורא נפשות
רבות, ולא יסדל דלמתיב במקם ניה (הא): ים טעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו, ולמתיב ללחמי מאי, והיוני על ולכ ספא דמכרין לחמי כ"ה (לה) למתיב ולר' טרפון דמתיב לחמי מאי איהו נמימה, אלא נראה דרש"י אלמתי
קלמר (עירובין שם). כי אתה טוב ומטיב לכל. כנגד הטוב והמטיב שמקטנה כינה (סידור רש"י ס' קי. הפרדס ע"י קטו. מחזור ס' ט. על המהיה: גומה שאלס ח' כהן, ועל הכלכלה: זן ושמעית אה הגוף, דמתי מון הוא הויל
ובשנן (סידור רש"י ס' קי. הפרדס ע"י קטו. מחזור ס' טא).

כיצד מברכין פרק שישי ברכות

מד.

עין משפט
נר מצוה

קבד א מ"י פ"ג מהל'
נרות הלכה ה
והלכה ז סנה ע"ן כח
טו"ש ע"ה אר"ה מ"י קטן
פ"ג:
קבד ב מ"י שם ה' ג'
והלכה יא סנה שם
טו"ש ע"ה אר"ה מ"י רח ע"ה א
[ג]:
קבד ג מ"י פ"ג מהל'
נרות הלכה יא ופ"ח
ה' יד סנה שם טו"ש ע"ה
ס"ה:
קבד ד מ"י וסנה שם
טו"ש ע"ה אר"ה מ"י קטן רח
ע"ה י:

רבינו חננאל

מתני' (הביאו לו מליה.
היוני ספלי טרית). באוכלי
פירות גינות שנו.
שמוחיקים מאור והאכלם
אוכל דבר מליה עומה,
דלאמרין לקמן שויו
ונחנין ספלי טרית לקובצי
אניו אלא ללפת בו המליה.
ויונא סקלא דעמך. [ע"י פי'
ספין] ר"ח: [א].
ע"י עירובין ל. אן.
אחת היתה לו לינאי המלך
שחיו מוציאם ממנה
שחיו ברוב ספלי טרית.
פי' ספליס מלאים טרית,
והוא המלך שאוכלין אחר
שאוכלין פירות גינות
הרבה למרן האכילה
שבמעינו, אי נמי דנגריה
לינאי. [מתני' אכל ענבים
ותאנים ורומנים מברך
עליהם שלש ברכות דברי
ר'נ גמליאל וחכמים
אומרים ברכה אחת מעין
שלוש. ואסיקנא כל שהוא
מחמת המינים, שהוא מין
דגן חטה ושעורה כוסמת
בשולח שועל ושיפון, והן
מבושלין. בחבליה [מברך]
ברכה מיני מנות ולבסוף
ברכה אחת מעין שלוש.
והוא ברוך אתה ה' אלהינו
מלך העולם על המחיה ועל
הכלכלה ועל תנובת השדה
ועל ארץ חמדה טובה
ורחבה ברוך אתה חיים
וימון. על שהוצאתנו מארץ
מצרים, רחם ה' עלינו ועל
ישראל עמך ועל עירך ועל
ביתך ועל היכלך ועל
מבדך ועל מקדשך, ובנה
עירך במהרה בימינו ותחמנו
בה, כי אל טוב ומטיב אתה
ברוך אתה ה' על הארץ ועל
המחיה ועל הכלכלה, ואל
המנים ואל תנובת השדה
ועל פרי הגפן ובסוף על
הגפן ועל פרי הגפן וכו'.
וחותם בחוצה לארץ בא"י
על הארץ ועל הפירות,
ובארץ ישראל על הארץ
ועל פירותיה. אבל שאר
מיני פירות כגון אחרונים
ותפוחין וגאונים ושקדים
וכיוצא בהן, שאינו מיני
מנות, בתחלה מברך בורא
פרי העץ ולבסוף בורא
נפשות [ורבות]. והיכא
דאכל מיני מנות ופרי העץ
ושה' יין, מברך ברוך אתה
ה' על המחיה ועל הכלכלה,
ועל הגפן ועל פרי הגפן, ועל
העץ ועל פרי העץ, ועל
תנובת השדה ועל ארץ
חמדה טובה וכולי, וחותם
ברוך אתה ה' על הארץ ועל
המחיה ועל הגפן ועל פרי
העץ וספיר דמי. ולא הוי כי
האי גומה חותם בשמים,
דארמין אין חותמין
בשמים, מאי שפמא שהארץ
היא המוציאה את הגפן וכל
פרי העץ.

באובלי פירות גינות שנו. שהמליח עיקר שהוא צא להשיב הלכ' שחלש מפני ממיקות הפירות והפת שלאחריו טפל ואינו צא אלא בשביל המליח וא"ת פירות היו עיקר ומליח טפל ולכרין על הפירות ולפטור כולו וי"ל דמייירי שלא אכל הפירות באותו מעמד א"נ בשעה שאלל פירות גינות לא היה שם עדיין מליח ופת דלא היה יודע שחלש לבו מחמת הממיקות: **מברך ע"ה המליח**. ואף על גב דאשמעינן דפת פוטר את הפרפרת אלטרין לאשמעינן דפעמים דפת טפל: **רבי עקיבא אומר אפי' אב"ש ששק והוא מונונ ב'.** ולא דמי לההיא דלעיל (דף לו.) דר"ג נתן רשות לר"ע לברך וכו' דשאי הכא דליקבע מונוניה עליה: **ע"ה העין וע"ה פרי העין**. אכל על היין מזכרים על הגפן ועל פרי הגפן דכיון דיון קובע ברכה לעצמו משום מצינוניה הוא הדין לאחמיו ובחמיה ים שחומתין על הארץ ועל הפירות וים שחומתין על הגפן ועל פרי הגפן מיהו לכאורה משמע דא"ל לשנות הסמימה שסרי אין אלו משניין רק לומר פרי הגפן במקום פרי העץ אכל בעלמא היכא דלא מזכרין על העץ אלא בסתמא על הארץ ועל הפירות ציון נמי אין לשנות ובס' המיימוני מנריך להזכיר זה מעין המאורע צבצת ע"י"ט וכן משמע צירי' ומיהו לא נהנה העולם כן וכו' להיות מה שמזכרים מעין המאורע היינו דוקא צימיהם שהיו רגילין לקבוע אין ואמיני פירות אכל האידנא לא קבעי ופרי"ח היכא דלאכיל מיני מנות כגון דייסא ותאנים ושמי חמרא מברך ברוך אתה ה' אלהינו על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וכו' וחותם בא"י אלהינו על הארץ ועל המחיה ועל הפירות ולא הוי חתימה בשמים דהארץ היא המוציאה התמיה והפירות:

א"תהו מיבא אב"י ואנן מברכין. משמע שאין נראה למקשן שידצרו האמוראים שצבצו על ארץ ישראל כי כן פרי"ח גבי (קדושין כט:) לעולם ישא אשה ואחר כך ילמוד תורה ותנא אחריתי ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה ומסיק הא לן והא להו ופירש ר"מ דר' יוחנן היה מדבר בשביל תלמידיו שהיו מצבצו דשמה הכא קיס ליה למקשן דבאבותא שהה שאמר רב חמדיא לא מילתא לא היה לפניו שום תלמיד מא"י וכן לא שום תלמיד מצבל לפני רבי יוחנן וא"כ לא היה מזכיר רב חסדא שהיה מצבל כי אם לבני צבל ולהכי פריך הלאך יצרכו בני צבל על הארץ ועל פירותיה משמע דקאי דוקא על פירות של ארץ ישראל והם אינם אוכלים אותן: **שצבנא**

מתני' מליח. כל דבר מלוח: **גמ' פירות גינות שנו.** פירות ארץ ים כנרת חסונים מן הפת: **ויונא.** משמע מדי דבר אכילה: **מונא.** דבר הקועד: **דשירוק דורבא מאפופיה.** שהצבו מחליק ממלחו. מתוך להלם פנים צשרו מחליק: **עד דמירי.** דעמו מטרפת:

באלושי. אוכלושי בני אדם: **ספלי טרים.** ספלים מלאים חמיות דג חתוך שקורים טוני"א: **לקוללי האנים.** למאכל פועלים שקוללים תאנים והיו מרובים עד שכל אלו צריכין להם למאכל: **צריכות קוביא"ש צלעו:** משלש צריכות **נחדש.** ג' פעמים נחדש מורידים ממנו קר: **שמנים וזגוס אחים.** שנים שנים אחים היו כולם וכן נשומיהם: **שירא.** מצביל לה שיש בו מרק כמו שורפה חיה: **מתני' מצדך אחריסם ג' צרכות.** ר"ג לטעמיה דלמר לעיל צפיריקין (דף לו.) כל שהוא מו' המינים מברך אחריו ג' צרכות: **אפילו אכל שלק.** של ירק: **והוא מונונ.** שסמך עליו למוון: **וחסרונן.** צרכי ספקון: **גמ' וזכרת אכולהו קאי וצבנאזהו קרל ג' צרכות רמזי דלאמרין צפרק שלשה שאלו (לקמן דף מח:) ארץ הפסיק הענין.** ולא קאי וזכרת אלא אלהם דסמין ליה: **וה"ג סהא.** הפסקה לפירושי חטה דכתיב צקרא קמא אתא ולמעוטי שאם כססה כמות שהיא אין זו צבלל ברכה אלא"כ שפאה להם: **חמשת המינים.** כולם מין דגן חטין ושעורין וכוסמין ושבזלת שועל ושיפון. כוסמין מין חטה שבזלת שועל ושיפון מין שעורה: **מברך עליו צ"מ מונונ.** אם עשאו מצביל: **כל שהוא מו' המינים.** משאר ז' המינים האמורים בצפוק ואינו מין דגן: **אפרי דעץ על העץ ועל פרי העץ.** לא ארץ חמדה **טובה ורחבה.** אחריותו קאי כולה עד סופה: **רב חס"ה צר"ה כו'. אע"ג דדמיא לתרמי:** **הכא מאי.** מי מתחמין בתרמי כהאי גוונא כגון על הארץ ועל הפירות ולא היא חתימה בשמים ממם דמפרש לה צפרק שלשה שאלו (לקמן דף מט.) **הא לן והא להו.** רב חסדא מצבל ובצבל חתמי על הארץ ועל פירותיה ור' יוחנן מלרין ישראל והם חתמי על הפירות: **ואנן מזכרין.** על פירותיה אלאך ישראל לחודה קאי ואנן לא אכלין מייניהו ומזכרים עליהו: קופרל

רבות וחסרונן: גמ' מ"ט דר"ג דכתיב יארץ חטה ושעורה וגו' וכתיב ארץ אשר לא במשכנות תאכל בה לחם וגו' וכתיב וואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך ורבנן ארץ הפסיק הענין ור"ג נמי ארץ הפסיק הענין ההוא מבעי ליה למעוטי הכוסם את החטה א"ר יעקב בר אידי א"ר חנינא כ"ל שהוא מחמשת המינין בתחלה מברך עליו במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר רב בר מרי אריב"ל כל שהוא משבעת המינין בתחלה מברך בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש א"ל אביי לרב דימי מאי ניהו וא ברכה אחת מעין שלש א"ל אפירי דעין על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחתל לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם ה' ירושלים עירך ועל מקדשך ועל מזבדך ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו והעלנו לתוכה ושמחנו בה כי אתה טוב ומטיב לכל דחמשת המינין על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה כו' וחותם על הארץ ועל המחיה מיחתם במאי חתים כי אתא [א] רב דימי אמר רב חתים בר"ח ברוך מקדש ישראל וראשי חדשים הכא מאי רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה ור' יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות א"ר עמרם ואלא פליגי הא לן והא להו מתקף לה ר"נ בר יצחק אינהו אכלי ואנן מברכין יאלא איפוך רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ר' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה

אמר

אמר